

Інна Ахновська, к. е. н., докторант

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СІМЕЙНОЇ ОСВІТИ

Inna Akhnovska, PhD in Economics, Doctoral Student

Vasyl` Stus Donetsk National University, Ukraine

REGULATION OF FAMILY EDUCATION MARKET

Changing the priorities of present provides for a person as the main value of life and demands from a modern educational system a new approach, based on democratic principles and principles of personally oriented interaction. The personal approach defines recognition of the child as an active subject of the educational process and is an individual approach to a person. This approach is best implemented through the family education, since the family itself is the necessary segment where the person's world-view is shaped and his/her spirituality arises. Nowadays, family education becomes more and more developed all around the world, but in modern science, in particular in scientific works on economics and sociology, family education is practically not considered. The article analyzes family education market of Ukraine. Recommendations for its improvement are formulated. Advantages and disadvantages of family education are highlighted.

Keywords: family education, homeschooling, the market of family education, regulation.

Постановка проблеми. Сьогодні на ринку сімейної освіти спостерігається брак консультативного забезпечення, недосконалість методичного супроводу батьків дитячо-хоумскулерів, низький рівень інформованості суспільства щодо сімейної форми здобуття освіти, хоча ринок сімейної освіти не лише в Україні, а й в усьому світі, має стабільну динаміку активного росту. Це пов'язано з тим, що все більше батьків обирають «кочовий» спосіб життя: подорожі, відрядження, робота поза офісом сприяє переводу дітей на хоумскулінг. В українському законодавстві нещодавно з'явилося визначення сімейної форми здобуття освіти. З метою підвищення ефективності менеджменту сімейної освіти необхідним є розробка Положення про сімейну, в тому числі, домашню форму здобуття освіти, запровадження єдиного інформаційного простору щодо правових питань, організації навчання, поширення інформації про альтернативні, дистанційні та екстернатні школи; моніторинг ризиків з метою виключення можливості шахрайства на ринку освітніх послуг.

Виклад останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти ринку освітніх послуг висвітлювалися у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Антохова, І. Бузько, В. Горського, І. Жарської, В. Неткової, В. Зарубіної, І. Каленюк, Л. Цимбал, В. Сиченко, П. Скок, Н. Стеблюк, Д. Щетиніна та інших. Питання організації домашньої освіти висвітлювали такі українські вчені, як Ж. Вихристенко, Л. Рубан та інші. Слід зауважити, що проблеми сімейної освіти практично не розглядаються у вітчизняній науковій літературі, оскільки ця форма здобуття освіти тільки нещодавно потрапила до законодавчого поля. Таким чином, спостерігається явна недостатність науково-теоретичних узагальнень, необхідність подальшої розробки науково-методичних елементів, спрямованих на практичне вирішення завдань удосконалення механізму функціонування освітнього ринку.

Метою статті є розробка рекомендацій щодо регулювання ринку сімейної освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо розглянути досвід домашнього навчання у світі, можна спостерігати наступне: домашня освіта набирає все більшої популярності у США, Канаді, Франції, Росії, Україні. Якщо у 1994 році дітей, які отримували освіту в індивідуальному порядку, в усьому світі було лише 345 тисяч, то в 2001 році – біля

мільйона, у 2015 році – практично 5 млн. осіб. Беручи свій початок у маленьких громадах 80-х, домашня освіта швидко здобула популярність у 90-х роках ХХ століття.

Сьогодні в науковій літературі спостерігається ототожнення сімейної та домашньої освіти. Ми наголошуємо, що сімейна форма здобуття освіти та домашня освіта (хоумскулінг) є різними поняттями. На наш погляд, сімейна освіта є системою формування основних життєвих орієнтирів людини, її мислення, особистісних переваг, поглядів, переконань та позицій, в якій активним учасником є сім'я, що визначає цілі, завдання й зміст освітнього процесу, приймає рішення свідомо, враховуючи думку дитини, а батьки мають міцний зв'язок з дитиною протягом всього навчання. Хоумскулінг є виключно формою сімейної освіти, яка за своєю сітністю є широкою формою і передбачає багато варіантів організації навчання учня, у тому числі, у традиційній школі. Так, оскільки батьки несуть відповідальність за здобуття освіти їхніми дітьми, вони можуть організувати освітній процес одним з 10 способів:

- 1) традиційна школа (державна);
- 2) традиційна школа (приватна);
- 3) альтернативна школа з колективною атестацією учнів у традиційній школі;
- 4) альтернативна школа з самостійною атестацією учня у традиційній школі;
- 5) хоумскулінг (батьки навчають вдома);
- 6) репетитори з окремих предметів;
- 7) тьютор (комплексне навчання з усіх предметів за кейс-методом);
- 8) організація освітнього простору спільно з іншими батьками;
- 9) дистанційна форма (у тому числі, відкрита освіта);
- 10) екстернат.

Крім того, будь-який з цих способів передбачає можливість учня обирати гуртки та секції в залежності від інтересів (гімнастика, плавання, ораторська майстерність тощо).

Зупинимось більш детально на деяких з цих пунктів. Сьогодні в Україні спостерігається зниження кількості загальноосвітніх навчальних закладів (рис.1), однак, враховуючи, що останні 4 роки аналіз не включає освітні заклади Криму та окупованої частини Донецької області, можемо говорити про середній показник – 20 тисяч шкіл. В цьому показнику враховано і державні, і приватні загальноосвітні заходи.

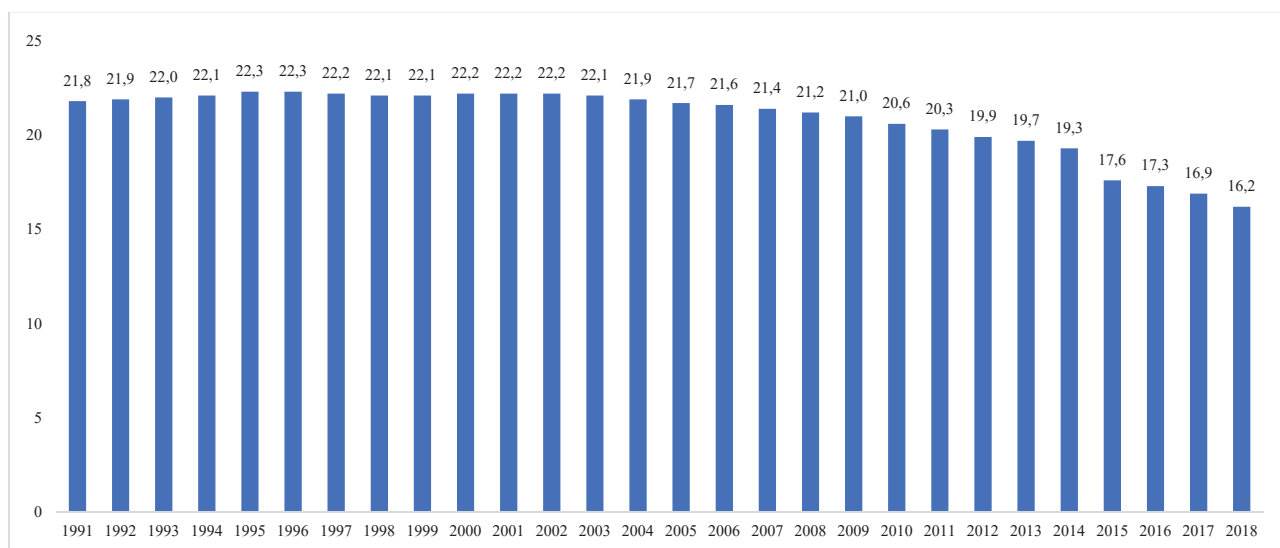

Рис. 1. Динаміка кількості загальноосвітніх навчальних закладів на початок року, тис.¹

¹ Загальноосвітні навчальні заклади (2018). Державна служба статистики України. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2018, вересень, 30).

Крім того, на сьогодні в Україні існує 154 навчальні заклади, які позиціонують себе саме як альтернативні школи, при чому за регіонами країни альтернативні школи розподілені нерівномірно (рис.2). Так, якщо у Києві зосереджено 84 альтернативні школи (при чому, декілька з них мають філії в різних районах міста), це складає 55 % загальної кількості альтернативних шкіл України. У Київській області зосереджено 14 % альтернативних шкіл, в інших містах країни їх середнє значення складає 3,2.

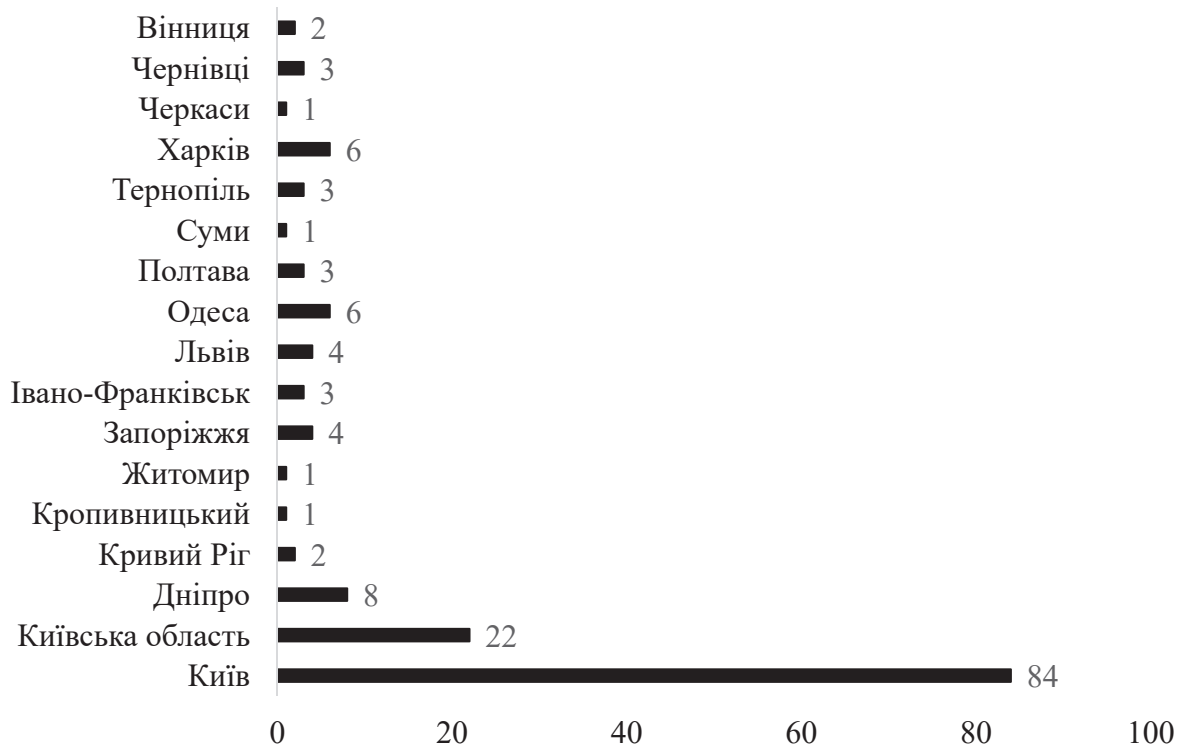

Рис. 2. Кількість альтернативних шкіл за регіонами України станом на 1.09.2018 р., одиниць (дослідження автора).

Стосовно домашнього навчання, то ця форма може існувати як паралельно, так і окремо від інших способів організації навчального процесу. Позитивними рисами домашнього навчання є: вільний режим використання власного часу; можливість відвідувати багато секцій і гуртків одночасно, щоб виявити інтереси дитини; економія грошей на шкільну форму, благодійні внески на ремонт школи тощо; можливість подорожувати; процес, при якому учень вивчає саме те, що йому цікаво; можливість підлаштування під темп дитини; вільний вибір підручників і програм навчання; ця форма ідеально підходить для дітей, які професійно займаються спортом, мистецтвом тощо, а також для тих, чий батьки переїжджають з місця на місце, і постійна зміна шкіл може бути для дитини стресом. Негативними рисами хоумскулінгу є такі: батькам часто важко організувати навчання дитини вдома та виступати одночасно у ролі як батьків, так і вчителів; дитина повинна мати достатньо високий рівень самомотивації; багато дітей не навчені самостійно робити уроки, а батьки не можуть приділяти навчанню дитини багато свого часу; немає детальної інформації стосовно переходу на домашнє навчання; проблеми з соціалізацією дитини в суспільстві; витрати на репетиторів / тьюторів; необхідно обирати і купляти підручники, а також здійснювати оплату навчання дитини у приватних або альтернативних школах; хоумскулінг не означає повну свободу і відсутність атестації в традиційній школі.

Для ефективного управління сучасною сімейною освітою і домашньою освітою зокрема, необхідно запровадження єдиного інформаційного простору щодо правових питань, організації навчання, поширення інформації про альтернативні школи; моніторинг ризиків з метою виключення можливості шахрайства. Крім того, з наступного року приватні школи мають отримувати гроші з держбюджету на навчання кожної дитини, але спільнота має запропонувати механізм. Таким чином, наголошуємо, що управління сімейною освітою є необхідним, а отже, вважаємо за доцільне надати визначення поняття «управління».

Проведений аналіз економічної літератури з цього питання дозволяє зробити наступний висновок: управління розглядається як цілеспрямований вплив на об'єкт, як процес і як функція.

Крім того, існують різні думки щодо визначення функцій управління. Так, у таблиці 1 наведено альтернативні підходи з цього питання. При цьому знаком «+» відмічено функції управління, що розглядаються різними авторами. З цієї таблиці видно, що більшістю фахівців однозначно визнано такі функції управління, як планування, організація і контроль. У відношенні інших функцій є певні розбіжності.

На наш погляд, вихідним при виборі функцій управління повинно бути наступне: функції у сукупності повинні охоплювати всі етапи процесу управління; функції управління повинні бути взаємопов'язаними та взаємозумовленими.

З урахуванням цих вимог нами виділено наступні функції управління сімейною освітою: облік, аналіз, планування, організація, координація, мотивація, контроль і регулювання. Розглянемо взаємозв'язок функцій управління сімейною освітою (рис.3).

Управління починається з функції обліку (збору інформації). Ці данні аналізуються (функція аналізу) з метою виявлення загальних тенденцій і оцінки стану сімейної освіти. На основі цих тенденцій визначається проблема і формується мета. Для ефективного управління сімейною освітою необхідно визначити, за допомогою яких процесів та дій буде відбуватися налагодження функціонування ринку сімейної освіти (організація процесу управління) і якими повноваженнями та обов'язками наділити суб'єктів управління цього ринку для їх взаємодії та забезпечення мети (функція координації). Для того, аби суб'єкти ринку виконували певні правила для досягнення мети, необхідним є комплекс внутрішніх та зовнішніх сил для їх спонукання (функція мотивації). Наступним етапом є виконання функції контролю стану ринку сімейної освіти з метою забезпечення безперервності процесу управління. Функція аналізу тісно взаємопов'язана з усіма функціями управління, оскільки на кожному етапі управління необхідним є аналіз рівня планування, організації, координації, мотивації, контролю та регулювання ринку сімейної освіти. Функція контролю тісно взаємопов'язана з такими функціями, як мотивація, координація, організація і планування. Функція регулювання взаємопов'язана з мотивацією, організацією, плануванням та обліком. В управлінні ринком сімейної освіти функція регулювання є заключною у загальному ланцюжку функцій управління і тісно пов'язана з кожною з них. Такий підхід до виділення функції регулювання засновано на тому, що регулювання ринку сімейної освіти - це набір дій, спрямованих на:

- встановлення відповідної взаємодії функцій управління ринком сімейної освіти;
- отримання необхідних показників, певного ступеня надійності функціонування ринку сімейної освіти;
- підпорядкування певному порядку функціонування ринку сімейної освіти.

Виходячи з вищенаведеного, слід вважати, що регулювання ринку сімейної освіти являє собою процес оперативного управління для забезпечення освітньої безпеки.

Альтернативні підходи до функцій управління

Автор	Кількість розглянутих функцій	Функції управління											
		планування	організація	контроль	мотивація	аналіз	облік	координація	регулювання	прогнозування	активація	розпорядництво	цілеполягання
Азріліян А. ¹	4	+	+	+	+								
Борисов А. ²	5	+	+	+		+			+				
Голобокова Г. ³	5	+	+	+	+					+			
Золотогоров В. ⁴	9	+	+		+	+	+	+	+	+	+		
Кабушкін Н. ⁵	4	+	+	+	+								
Лазеба Є.С. ⁶	3	+	+	+									
Лесюк О., Устенко А. ⁷	6	+	+	+	+			+	+				
Макаровська Т., Бондар Н. ⁸	5	+	+	+	+	+							
Пасс К. ⁹	4	+		+	+			+					
Райзберг Б., Лозовський Л., Стародубцева О. ¹⁰	5	+	+	+		+			+				
Ернсттхал Г., Джефферсон В. ¹¹	3	+	+	+									
Файоль А. ¹²	6	+	+	+	+			+				+	
Радугін А. ¹³	5		+	+					+		+		+
Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. ¹⁴	4	+	+	+	+								

¹ Азріліян, А. (2004). *Большая экономическая энциклопедия*. Москва: ИНЭ.

² Борисов, А. (1999). *Большая экономическая энциклопедия*. Москва: Книжный мир.

³ Голобокова, Г. (1997). *Международный менеджмент*. Магадан: МПУ.

⁴ Золотогоров, В. (1997). *Энциклопедический словарь по экономике*. Минск: Полымя.

⁵ Кабушкін, Н. (2002). *Основы менеджмента*. Минск: Новое знание.

⁶ Лазеба, Є.С. (2012). Основні функції управління підприємством та їх взаємозв'язок. *Агросвіт*, 14, 81-85.

⁷ Мочерний, С. (2001). *Економічна енциклопедія*. Київ: Академія.

⁸ Макаровська, Т., Бондар, Н. (2003). *Економіка підприємства*. Київ: МАУП.

⁹ Румянцев, А. (1979). *Экономическая энциклопедия*. Москва: Советская энциклопедия.

¹⁰ Райзберг, Б., Лозовський, Л., Стародубцева, Е. (1999). *Современный экономический словарь*. Москва: Инфра-М.

¹¹ Эрнсттхал, Г., Джефферсон, В. (1999). *Принципы руководства ассоциациями*. Москва: Инфра-М.

¹² Файоль, А., Эмерсон, Г., Тейлор, Ф., Форд, Г. (1992). *Управление – это наука и искусство*. Москва: Республика.

¹³ Радугін, А. (1998). *Основы менеджмента*. Москва: Центр.

¹⁴ Мескон, М., Альберт, М., Хедоурі, Ф. (1997). *Основы менеджмента*. Москва: Дело.

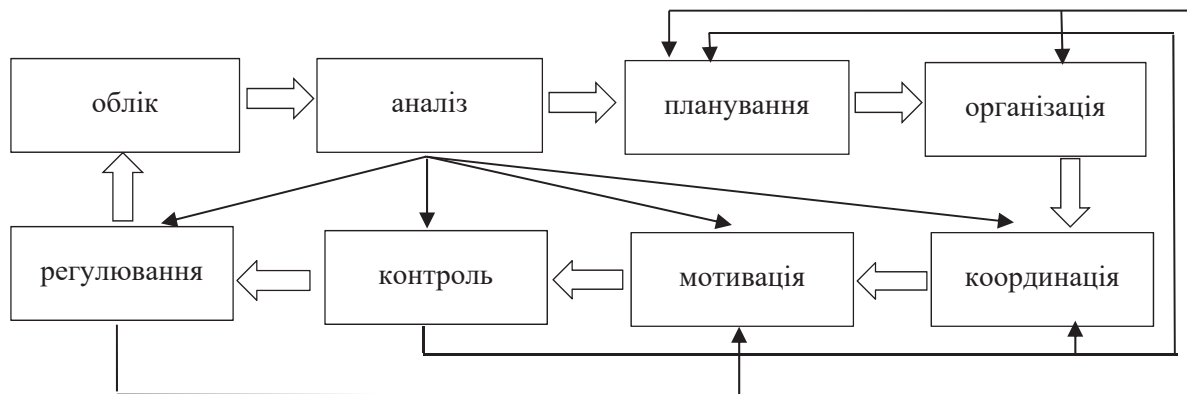

Рис. 3. Взаємозв'язок функцій управління ринком сімейної освіти

Характеризуючи процес регулювання ринку сімейної освіти в сучасних умовах, слід окреслити характерні особливості цього ринку:

1) Глобалізація (хоумскулерами часто стають діти фрілансерів, які часто подорожують).
 2) Кроскультурність (спостерігається значна кількість дітей-носіїв 2 або більше мов (білінгви), для яких країна проживання та мова репетитора/тьютора не має такого суттєвого значення, як це було ще десять років тому).

3) Високий рівень емоційного інтелекту (за опитуваннями батьків дітей хоумскулерів, більше 90% з них вважають, що сімейна освіта вирощує щасливих дітей: за умов домашнього навчання діти стають більш вільними у процесі творчості, менше порівнюють себе з іншими, мають в цілому вищий рівень емоційного інтелекту).

4) Розвиток інформаційних технологій, доступність відкритої освіти.

5) Підвищення якості освіти та урізноманітнення методів та методик викладання (бриколаж, інфотеймент).

6) Високі темпи споживання інформації (прискорення темпів розвитку суспільства стимулює нове покоління значно швидше оброблювати інформацію).

7) Цінові й нецінові методи конкуренції (заклади освіти вступають в конкурентну боротьбу за потенційного учня ціновими та неціновими методами, при чому, що стосується альтернативних шкіл – як правило, неціновими методами, приватних для атестації – ціновими).

8) Підвищення рівня культурної самобутності.

9) «Відтік мозків» (міграція не тільки кваліфікованих кадрів, а й учнів середніх-старших класів. У процесі наукового дослідження проводилось опитування батьків дітей: 86% з них хотіли б, щоб їхня дитина навчалась за кордоном, 14% орієнтують дітей на навчання за кордоном вже зараз).

10) Легалізація сімейної освіти та пришвидшення темпів її поширення (в Законі України «Про освіту»¹ зазначено, що сімейною (домашньою) формою здобуття освіти є спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства.

Враховуючи вищенаведене, підсумуємо, що сьогодні для підвищення якості сімейної освіти необхідна низка заходів, яку для зручності розподілимо на окремі рівні: державний, регіональний, рівень дошкільних, шкільних та позашкільних навчальних закладів, сімейний рівень (рис. 4).

¹ Закон про освіту 2017 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради, 38-39.

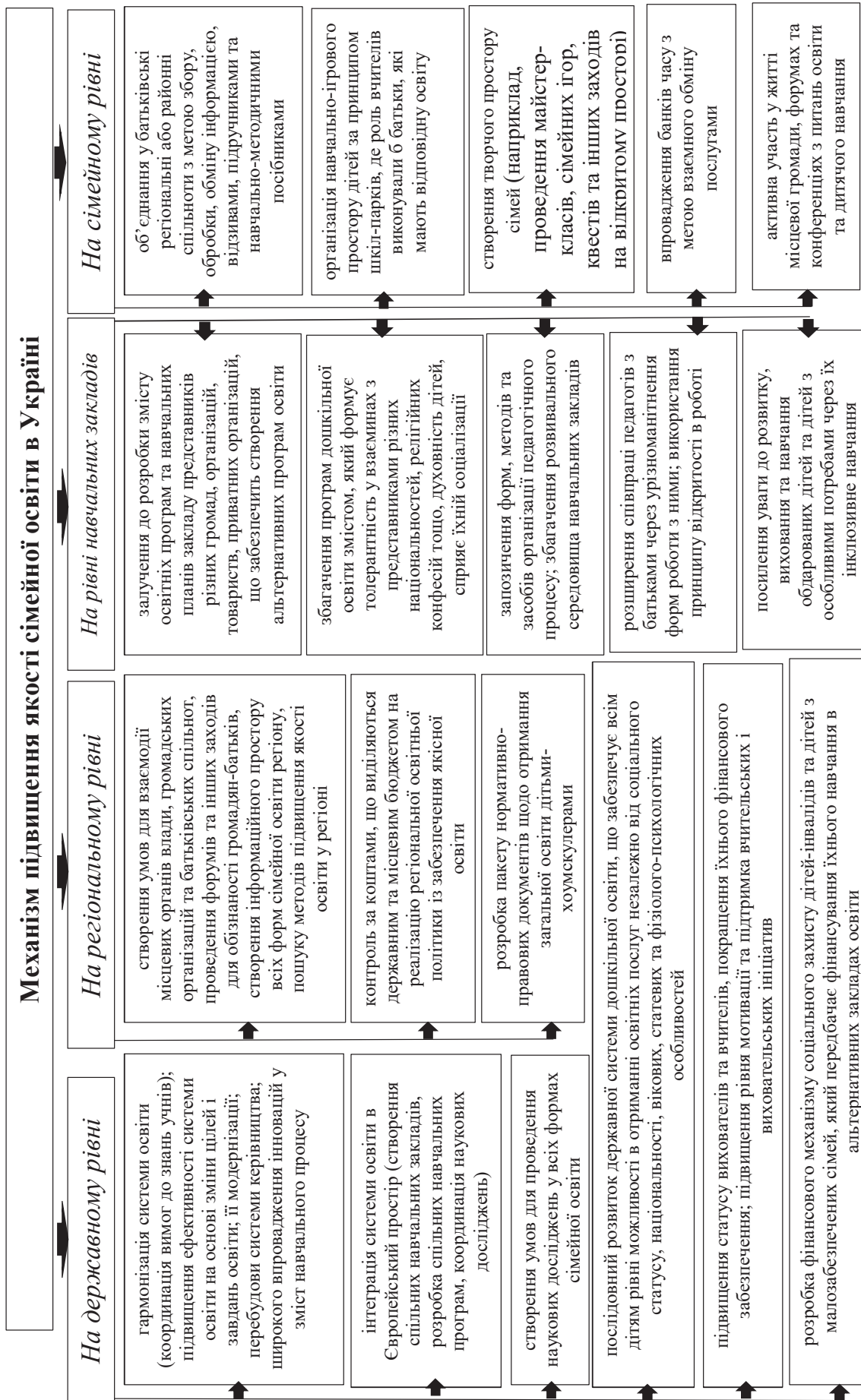

Рис. 4. Механізм підвищення якості сімейної освіти в Україні

Висновки. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів організації сімейної освіти, але воно є певною спробою розпочати низку розробок в галузі дослідження ринку сімейної освіти; форм сімейної освіти та хоумскулінгу; ринку альтернативних шкіл тощо. Наведений комплекс заходів за державним, регіональним, сімейним та рівнем закладів освіти допоможе чітко сфокусуватися на нормативно-правових, економічних, технологічних та соціальних пріоритетах. І першими кроками на шляху до підвищення якості сімейної освіти в Україні можуть стати дерегуляція освіти (державний рівень), створення депозитарію ідей та проектів (регіональний рівень), і, головне – ініціація активної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу (сімейний рівень).

References:

1. Educational Institutions (2018). *The Official web-site of the State Statistics Service of Ukraine*. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (30 September 2018). [in Ukrainian].
2. Azriliyan, A. (2004). *Bolshaya ekonomicheskaya entsiklopediya* [Great economic encyclopedia]. Moscow: INE. [in Russian].
3. Borisov, A. (1999). *Bolshaya ekonomicheskaya entsiklopediya* [Great economic encyclopedia]. Moscow: Knizhnyy mir. [in Russian].
4. Golobokova G. (1997). *Mezhdunarodnyy menedzhment* [International Management]. Magadan: MPU. [in Russian].
5. Zolotogorov, V. (1997). *Entsiklopedicheskiy slovar po ekonomike* [Encyclopaedic dictionary on economics]. Minsk: Polymya. [in Russian].
6. Kabushkin, N. (2002). *Osnovy menedzhmenta* [Fundamentals of Management]. Minsk: Novoye znaniye. [in Russian].
7. Lazeba, E.S. (2012). *Osnovni funktsiyi upravlinnya pidpryyemstvom ta yikh vzayemozvyazok* [Main functions of enterprise management and their interrelation]. Ahrosvit [Agroworld]. 14, 81-85. [in Ukrainian].
8. Mocherniy, S. (2001). *Ekonomichna entsyklopediya* [Economic Encyclopedia]. Kyiv: Akademiya. [in Ukrainian].
9. Makarovska, T., Bondar, N. (2003). *Ekonomika pidpryyemstva* [Economy of the enterprise]. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian].
10. Rumyantsev A. (1979). *Ekonomicheskaya entsiklopediya* [Encyclopedia of Economics]. Moscow: Sovetskaya entsiklopediya. [in Russian].
11. Rayzberg, B., Lozovskiy, L., Starodubtseva, Ye. (1999). *Sovremennyy ekonomicheskyy slovar* [Modern economic dictionary]. Moscow: Infra-M. [in Russian].
12. Ernsttkhal, G., Dzhefferson, V. (1999). *Printsipy rukovodstva assotsiatsiyami* [Principles of leadership of associations]. Moscow: Infra-M. [in Russian].
13. Fayol, A., Emerson, G., Teylor, F., Ford, G. (1992). *Upravleniye – eto nauka i iskusstvo* [Management is a science and art]. Moscow: Respublika. [in Russian].
14. Radugin, A. (1998). *Osnovy menedzhmenta* [Fundamentals of Management]. Moscow: Tsentr. [in Russian].
15. Meskon, M., Albert, M., Khedouri, F. (1997). *Osnovy menedzhmenta* [Fundamentals of Management]. Moscow: Delo. [in Russian].
16. *Zakon pro osvitu 2017 (Verhovna Rada Ukrainy)* [Law on Education 2017 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady* [Information from the Verkhovna Rada], 2145-VII:38-39. [in Ukrainian].